

УДК 343.98

Топорецька З. М.,
кандидат юридичних наук, асистент
кафедри правосуддя юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВИКОРИСТАННЯ СЛІДЧИМ ДОПОМОГИ ЗМІ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ФАКТІВ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

У статті висвітлено особливості співпраці слідчого зі ЗМІ при виявленні фактів та розслідуванні зайняття гральним бізнесом. Використання слідчим під час розслідування отриманої від них інформації здійснюється для виявлення фактів зайняття гральним бізнесом та встановлення окремих обставин, які підлягають доказуванню в кримінальних провадженнях про зайняття гральним бізнесом. Допомога ЗМІ може використовуватися слідчим також під час профілактичної діяльності для формування негативного ставлення населення до азартних ігор.

Ключові слова: гральний бізнес, азартні ігри, засоби масової інформації (ЗМІ), громадськість, розслідування.

В статье освещены особенности сотрудничества следователя со СМИ при выявлении фактов и расследовании занятия игорным бизнесом. Использование следователем при расследовании полученной от них информации осуществляется для выявления фактов занятия игорным бизнесом и установления отдельных обстоятельств, подлежащих доказыванию по уголовным производствам о занятии игорным бизнесом. Помощь СМИ может использоваться следователем также при профилактической деятельности для формирования негативного отношения населения к азартным играм.

Ключевые слова: игорный бизнес, азартные игры, средства массовой информации (СМИ), общественность, расследование.

The article deals with the features of investigator cooperation with the media during detecting and investigating illegal gambling. The investigator uses received media information in order to identify the facts of illegal gambling and to establish certain circumstances, subject to proof in criminal proceedings of illegal gambling. The media can be used by investigator during the prevention activities in order to form a negative attitude towards gambling.

Keywords: illegal gambling, gambling, media, public investigation.

Постановка проблеми. Зайняття гральним бізнесом є одним з найбільш латентних злочинів, про що зазначили 82% опитаних нами слідчих. Крім того, з прийняттям нового КПК України лише по 7,9% із зареєстрованих кримінальних проваджень про зайняття гральним бізнесом закінчено розслідування направленням справи до суду з обвинувальним актом [1, с. 2]. Це пояснюється значною поширеністю прихованих гральних закладів, через що працівникам правоохоронних органів буває вкрай складно виявити факти вчинення цього злочину. Враховуючи, що більшість гральних закладів маскуються під законні заклади, приховуючи гральне обладнання в інших приміщеннях, недоступних для всіх відвідувачів, та надають доступ до нього лише перевіреним клієнтам, працівникам міліції складно задокументувати факти організації чи проведення азартних ігор під час проведення оперативно-розшукової діяльності. Тому участь представників засобів масової інформації (далі – ЗМІ) є дуже важливою для викриття фактів цієї незаконної діяльності.

Аналіз дослідження даної проблеми. Про можливості та способи використання допомоги ЗМІ при розслідуванні злочинів зазначається в роботах багатьох вчених-криміналістів, зокрема: В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, П. Д. Біленчука, І. О. Возгіна, В. В. Ворошилова, В. Г. Гончаренка, Л. Я. Драккіна, В. С. Кузьмічова, Ю. В. Наумкіна, В. О. Образцова, П. В. Цимбала, М. П. Яблокова та інших. Водночас низка проблемних питань щодо особливостей використання допомоги ЗМІ при розслідуванні зайняття гральним бізнесом залишаються

недослідженими, що негативно впливає на ефективність розслідування.

Враховуючи вищезазначене, **метою даної статті** є в межах її обсягу висвітлення особливостей використання слідчим допомоги ЗМІ при виявленні та розслідуванні фактів зайняття гральним бізнесом.

Виклад основного матеріалу. В Україні діяльність ЗМІ регулюється Законами «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформацію», «Про рекламу», «Про телебачення та радіомовлення» та низкою інших. Проте визначення ЗМІ надано лише в чинному в Україні Законі Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про пресу та інші засоби масової інформації» від 01.08.1990 року, в якому зазначено, що під ЗМІ розуміються – газети, журнали, теле- і радіопрограми, кінодокументалістика, інші періодичні форми публічного розповсюдження масової інформації [2]. Очевидним є те, що вказане визначення є застарілим і не враховує реалій сьогодення, оскільки, зокрема, інтернет-видання в ньому не визначаються як ЗМІ. Прийнятий ж в Україні ряд законодавчих актів регулює порядок діяльності лише окремих видів ЗМІ, при цьому жоден з них не передбачає порядку участі ЗМІ у виявленні, розслідуванні та розкритті злочинів.

Фактично, на сьогодні ЗМІ є єдиною системою, що включає в себе такі підсистеми: друковані ЗМІ (газети та журнали); радіомовлення; телебачення; Інтернет.

В. В. Ворошилов розглядає систему ЗМІ, як самостійну індустрію, яка спрямована на формування суспільної свідомості з використанням організаційно-технічних комплексів, які забезпечують швидку передачу та масове тиражування словесної, образної та музикальної інформації. При цьому, на його думку, кожна форма ЗМІ має свою знакову систему: преса – письмове слово або візуальний образ; радіо – усне слово, музику; телебачення синтезує усне слово, рухоме зображення й музику [3, с. 121].

Серед загальних напрямків використання правоохоронними органами допомоги ЗМІ Ю. В. Наумкін виділяє: а) формування громадської думки у сфері правопорядку; б) профілактика правопорушень; в) правове виховання; г) розкриття

та розслідування злочинів та інші [4, с. 27]. Проте конкретні напрямки співпраці зі ЗМІ визначаються слідчим з урахуванням злочину, що розслідується, та слідчої ситуації, що склалася.

Першим напрямком використання допомоги ЗМІ при розслідуванні зайняття гральним бізнесом є формування громадської думки. Так, у структурі МВС функціонують управління (відділи) з питань зв'язків із громадськістю, представники яких проводять регулярні прес-конференції з повідомленнями про ситуацію, яка склалася в країні у сфері грального бізнесу, виявлені факти злочинної діяльності, проблеми, що виникають у ході розкриття та розслідування злочинів цього виду, негативні наслідки, що спричиняються вчиненням цього злочину тощо, а також наводять практичні приклади ігрової залежності, стан злочинності серед гравців. Вказана інформація розповсюджується ЗМІ серед населення, внаслідок чого формується негативне ставлення населення до азартних ігор, що провокує його повідомляти про всі факти зайняття гральним бізнесом, які можуть бути виявлені.

З іншого боку, поширена інформація про кількість викритих гральних закладів викликає страх викриття незаконної діяльності в окремих громадян, які планують вчинення цього злочину, готуються до нього або ж проводять окремі азартні ігри, що спонукає їх до припинення незаконної діяльності чи взагалі відмови від вчинення злочину й, відповідно, виконує функцію запобігання злочинам.

Правоохоронні органи також практикують розміщення такої ж інформації на власних інтернет-сайтах, прохання до громадськості взяти участь у розкритті цих злочинів та повідомляти правоохоронні органи про всі відомі їм факти зайняття гральним бізнесом. Так, зокрема, УМВС України в Закарпатській області зверталось до жителів краю з проханням повідомляти про факти нелегальної, протизаконної діяльності конкретних закладів телефоном «гарячої лінії» [5]. ГУМВС України в Луганській області, повідомляючи про виявлені факти зайняття гральним бізнесом та адреси гральних закладів на офіційному сайті, також просить повідомляти про відомі факти порушення законодавства у сфері грального бізнесу за вказаним телефоном довіри [6].

Названі заходи підвищують увагу громадськості до проблеми, суспільство звертає увагу на заклади, що підпадають під описи, озвучені працівниками міліції (заклесні вікна, яскраві написи, підсвічування тощо) та повідомляють правоохоронні органи про виявлені ними об'єкти, що значно підвищує шанси викриття гральних закладів.

ЗМІ також відіграють важливе самостійне значення у *виявленні фактів зайняття гральним бізнесом*, яке може відбуватися як шляхом отримання інформації правоохоронними органами самостійно із ЗМІ, що є підставою для проведення оперативно-розшукової діяльності. Виявлення цих фактів може відбуватися при безпосередньому повідомленні ЗМІ (чи окремими журналістами) виявлених ними фактів зайняття гральним бізнесом, що є підставою для внесення такого повідомлення до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань та початку кримінального провадження.

У різних ЗМІ (газети, телебачення, інтернет-сайти) час від часу з'являються повідомлення про проведення журналістами розслідувань та виявлення фактів зайняття гральним бізнесом. *Зокрема, журналісти Рівненсько-Волинського інформаційного порталу «Четверта влада» опублікували на власному сайті висновки проведеного журналістами рейду, за результатами якого був складений та оприлюднений перелік закладів, що мають гральні автомати, їх адреси [7]. Опубліковані матеріали з додаванням фотографій гральних закладів стали підставою для повторних перевірок міліцією законності їх діяльності.*

Необхідно звернути увагу, що в КПК України 1960 року повідомлення, опубліковані в пресі, визнавалися окремим приводом до порушення кримінальної справи. На нашу думку, такі повідомлення не можуть бути приводом для початку досудового розслідування, оскільки не дозволяють однозначно встановити достовірність інформації, що ними оприлюднюється. Більш правильним кроком є перевірка таких повідомлень засобами оперативно-розшукової діяльності і початок досудового розслідування за відповідними матеріалами ОРД. Саме таким чином вказане питання врегульоване у КПК України 2012 року.

Журналісти телепередачі «Гроші» [8] на телеканалі 1+1 практично в кожному випуску викривають факти зайняття гральним бізнесом. Цінність такої інформації для слідчого полягає у тому, що журналісти можуть надати відеозапис із зафіксованим процесом вчинення злочину. *Розміщений у цій програмі 13 грудня 2011 р. сюжет про діяльність підпільного залу гральних автоматів у м. Києві біля аеропорту «Жуляни» став підставою для проведення перевірки закладу органами внутрішніх справ, вилучення грального обладнання та порушення кримінальної справи за фактом зайняття гральним бізнесом.*

Проте слідчому необхідно враховувати передбачені законодавством додаткові гарантії щодо журналістів. Зокрема, згідно з п. 6 ч. 2 ст. 65 КПК України, не можуть бути допитані як свідки журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації.

Журналісти іноді особисто подають заяви до правоохоронних органів з повідомленням про вчинення зайняття гральним бізнесом, до якої додають матеріали проведеного ними розслідування, фотографії або відеозаписи. Такі заяви реєструються в Єдиному реєстрі досудових розслідувань та є підставою для початку провадження. В такому випадку журналіст набуває статусу окремого учасника кримінального провадження – заявника, а отже не може відмовитися надати інформацію, потрібну для реєстрації його заяви.

Отримана від журналістів інформація є більш повною, ніж повідомлення, отримані від громадян. Вона вже містить зафіксовану інформацію про певні обставини злочину, що значно полегшує слідчому підготовку до проведення огляду місця події, планування розслідування тощо.

Часто журналістами фіксуються факти подання таких заяв за допомогою відеозапису з подальшим використанням його у телепередачах, повідомленням громадськості тощо. Тому, розслідуючи злочини за такими повідомленнями, слідчий піддається психологічному тиску через підвищену увагу громадськості та ЗМІ до цього розслідування, що іноді

ускладнює можливість зберегти таємницю розслідування. Разом з тим, така увага громадськості часто суттєво сприяє розслідуванню, оскільки самостійно з'являються нові свідки вчинення злочину, які надають важливу інформацію для розслідування, або ж самі злочинці, які також бачили інформацію у ЗМІ, починають нервувати, здійснювати необдумані дії щодо своєї злочинної діяльності, що полегшує слідчому встановлення їх причетності до вчинення злочину та доказування інших обставин у кримінальному провадженні.

Допомога ЗМІ також використовується слідчим у процесі розслідування для встановлення невідомих слідству обставин кримінального правопорушення. Зауважимо також, що відповідно до п. 28 ст. 11 Закону України «Про міліцію» працівники міліції мають право безкоштовно користуватися засобами масової інформації з метою встановлення обставин вчинення злочинів й осіб, що їх вчинили, свідків, потерпілих, розшуку злочинців, що втекли, зниклих безвісти осіб та в інших випадках, пов'язаних з необхідністю надання допомоги громадянам, підприємствам, установам і організаціям.

Наприклад, слідчий чи інший працівник правоохоронних органів виступає із заявою, повідомляє про вчинений злочин та надає інформацію, яку вважає за необхідне повідомити в кожному окремому випадку та яка буде важливою для встановлення невідомих слідству обставин. ЗМІ, повідомляючи цю інформацію громадськості, привертають увагу останньої до вказаної проблеми й, таким чином, допомагають слідчому встановити осіб, які володіють відомостями, що необхідні для розслідування та розкриття злочину [9, с. 36].

Проте необхідно зазначити, що слідчий, який приймає рішення про повідомлення зазначених відомостей у ЗМІ, повинен чітко розуміти, що цією інформацією, даними про факт її виявлення можуть скористатися злочинці [10, с. 138]. Це особливо важливо в тому випадку, коли зайняття гральним бізнесом вчиняється організованою злочинною групою, яка має зв'язки зі ЗМІ.

Використання допомоги ЗМІ здійснюється одночасно з проведенням слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій чи під час проведення оперативно-розшукових

заходів. Тому залучення ЗМІ потребує від слідчого ретельного планування та підготовки до цієї діяльності, а саме вибору способу залучення, визначення кількості та виду ЗМІ, які підлягають залученню, кола відомостей, які слідчий вважає за необхідне надати ЗМІ і надання яких є необхідним для встановлення невідомих обставин злочину, складання тексту виступу та можливих запитань представників ЗМІ, а також запланованих відповідей на них тощо.

При підготовці до спілкування зі ЗМІ потрібно враховувати не лише охопленість глядацької чи читацької аудиторії та їх вид, але й завдання розслідування, що плануються вирішити, оскільки радіо та телебачення можуть оперативного повідомити інформацію широкому колу громадськості, газети – прокоментувати її, а фахові журнали – теоретично обґрунтувати.

Тому підготовку до спілкування та спілкування зі ЗМІ краще доручити працівнику відділу зв'язків з громадськістю, у якого більше досвіду у цій сфері, ширша поінформованість про подію загалом, при цьому він не перенавантажений фактичними даними, які заборонено повідомляти ЗМІ, а тому зможе спрямувати спілкування у потрібне русло.

Так, слідчий не має достатньо досвіду спілкування з журналістами, навичок мистецтва риторики, тактики подачі інформації про вчинений злочин, тому під час інтерв'ю він може розголосити інформацію особистого характеру про підозрюваного, гравців в азартні ігри тощо чи надати суб'єктивну оцінку їх поведінки, розкрити особисті дані свідків чи заявників. Усе це може призвести до серйозних негативних наслідків: загрози безпеці заявників і свідків, втрати психологічного контакту з ними, втрати доказів, вимоги відшкодування моральної шкоди тощо.

Висновки. Активне залучення слідчим громадськості та ЗМІ як до процесу виявлення та розкриття фактів зайняття гральним бізнесом, так і для запобігання цим злочинам, дозволить сформувати в країні загальне негативне ставлення населення до азартних ігор, усвідомлення суспільної небезпеки цього злочину та активне сприяння населення і ЗМІ їх розслідуванню.

Література:

1. Топорецька З. М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / З. М. Топорецька . – К. : [б.в.], 2012 . – 19 с.
2. Закон Союзу Радянських Соціалістичних Республік «Про пресу та інші засоби масової інформації» від 01.08.1990 року № 1552-І // Відомості З'їзду народних депутатів СРСР і Верховної Ради СРСР. – 1990. – № 26. – С. 492.
3. Ворошилов В. В. Журналистика: – [ученик, 3-е издание] / В. В. Ворошилов. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2001. – 447 с.
4. Наумкин Ю. В. Взаимодействие правоохранительных органов и учреждений массовой информации в обеспечении социалистического правопорядка : автореф. дис. на соиск. уч. степени докт. юр. наук : спец. 12.00.09 / Ю. В. Наумкин. – М., : Академия МВД СССР, 1988. – 30 с.
5. Телефонуйте на гарячу лінію ГУМВС : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakumvs.gov.ua/archive/archive20.htm>.
6. Для кого закон не писаний? 26.05.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uboz.lugmia.gov.ua/news.php?id=9083&show_news=sqldltnkndokljhk.
7. Чому міліція не звертає уваги на підпільне казино та гральні автомати у Рівному [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://4vlada.com/investigations/11928>.
8. Офіційний веб-сайт телепередачі «Гроші» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groschi.1plus1.ua>
9. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові та тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Є. Д. Лук'янчиков. – К. [б.в.], 2005. – 36 с.
10. Трухачев В. В. Преступное воздействие на доказательственную информацию: Правовые и криминалистические средства предупреждения, выявления, нейтрализации / В. В. Трухачев. – Воронеж : Изд-во Воронеж гос. ун-та, 2000. – 230 с.